

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO VILOYAT EKOLOGIY, ATROF MUHITNI MUHOFAZA
QILISH VA IQLIM O'ZGARISHI BOSHQARMASI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
GREEN UNIVERSITY - MARKAZIY OSIYODA ATROF MUHIT VA
IQLIM O'ZGARISHINI O'RGANISH UNIVERSITETI
KAZAN FEDERAL UNIVERSITETI
TYUMEN DAVLAT UNIVERSITETI
M. AKMULLA NOMIDAGI BOSHQIRDISTON DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
OMSK DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
UI GREENMETRIC – XALQARO REYTING AGENTLIGI**

**IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA CHO'L –
VOHA EKOSISTEMASI: MUAMMOLAR VA
YECHIMLAR**
MAVZUSIDAGI XALQARO SIMPOZIUM MATERIALLARI

2023 yil 11-12 oktyabr

Green University

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO VILOYAT EKOLOGIY, ATROF MUHITNI MUHOFAZA
QILISH VA IQLIM O'ZGARISHI BOSHQARMASI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
GREEN UNIVERSITY - MARKAZIY OSIYODA ATROF MUHIT VA
IQLIM O'ZGARISHINI O'RGANISH UNIVERSITETI
KAZAN FEDERAL UNIVERSITETI
TYUMEN DAVLAT UNIVERSITETI
M. AKMULLA NOMIDAGI BOSHQIRDISTON DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
OMSK DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
UI GREENMETRIC – XALQARO REYTING AGENTLIGI

IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA CHO'L – VOHA
EKOSISTEMASI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR
MAVZUSIDAGI XALQARO SIMPOZIUM

MATERIALLARI

BUXORO – 2023

**“IQLIM O‘ZGARISHI SHAROITIDA CHO‘L – VOHA EKOSISTEMASI:
MUAMMOLAR VA YECHIMLAR” MAVZUSIDAGI XALQARO SIMPOZIUMINING**

DASTURIY QO‘MITASI TARKIBI:

**Xamidov O.X.
Rasulov T.H.**

Buxoro davlat universiteti rektori, i.f.d., prof.
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f-m.f.d. (DSc),
prof.

**Jo‘raev A.T.
Umarov M.A.**

Xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektor, i.f.n., dots.
Buxoro viloyat Ekologiya, atrof muhitni muhofaza qilish va iqlim
o‘zgarishi boshqarmasi boshlig‘i

Salixov J.

Markaziy Osiyo atrof-muhit va iqlim o‘zgarishlarini o‘rganish
universiteti - Green University, i.f.d., prof.

**Tolstikov A.
Bolshanik P.V.
Ulengov R.A.
Latipova Z.
Xolov Y.D.**

Tyumen davlat universiteti birinchi prorektori
Omsk davlat pedagogika universiteti dotsenti, i.f.f.d.
Kazan federal universiteti kafedra mudiri, g.f.n., dots.
Boshqidiston davlat pedagogika universiteti dotsenti, g.f.n.
Ekologiya va geografiya kafedrasini mudiri, b.f.f.d. (PhD), dots.

TASHKILY QO‘MITASI TARKIBI:

Rasulov T.H.

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f-m.f.d. (DSc),
prof.

**Niyozov E.D.
Yavmutov D.Sh.
Nurov Z.S.
Xolliev A.E.
Haitov Y.Q.
Toshov X.R.
Norboeva U.T.
Ergasheva M.K.
Halimova G.S.
Boltaeva Z.A.
Qodirov A.A.
Nematov A.N.
Ataeva R.O.**

Tabiiy fanlar faklteti dekani, t.f.n., dots.
Iqtisodiyot va turizm faklteti dekani, i.f.f.d. (PhD), dots.
Ta‘lim sifatini nazorat qilish bo‘limi boshligi, i.f.f.d. (PhD)
Ekologiya va geografiya kafedrasini professori, b.f.d.
Ekologiya va geografiya kafedrasini professori, g.f.d.
Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti, g.f.n.
Ekologiya va geografiya kafedrasini professori, b.f.d.
Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti, g.f.f.d. (PhD)
Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti, g.f.f.d. (PhD)
Ekologiya va geografiya kafedrasini dotsenti b.f.f.d. (PhD)
Ekologiya va geografiya kafedrasini katta o‘qituvchisi
Ekologiya va geografiya kafedrasini katta o‘qituvchisi
Botanika va o‘simliklar fiziologiyasi kafedrasini dosenti, g.f.f.d.
(PhD),

МУНДАРИЖА

I. Иқлим ўзгариши шароитида чўл-воҳа экосистемаси ҳаво, сув ва тупроқ компонентлари ва улардан фойдаланиш муаммолари ва ечими	3
Большаник П.В. Проблемы водопользования на трансграничных реках	3
Романова Татьяна Ивановна, Большаник Петр Владимирович. Оценка качества родниковых вод в г.Ханты-Мансийске	5
Xikmatov F.X., Ziyayev R.R., Saidova D.A. Iqlim ilishi sharoitida cho‘l-voha hududlaridan oqib o‘tuvchi daryolar havzalarida havo haroratining o‘zgarishlari	8
Аббасов Субхон Бурхонович, Мелиев Бахтиёр Абдухomidович. Иқлим ўзгариши шароитида чўлланиш муаммолари тадқиқи	12
Найтиов YoziI Qosimovich, Jo‘raeva Gulhayo Jo‘raevna. Ayrim qadimgi suv inshootlari haqida	16
Ziyayev R.R., Hakimova Z.F., Halimova G.S. GLOBAL IQLIM ILISHI VA BU JARAYONNING ATMOSFERA YOG‘INLARINING MIQDORIY O‘ZGARISHLARIGA TA‘SIRINI BANOLASH (SHIRCHIQ-ONANGARON VA O‘RTA ZARAFSHON VOHALARI MISOLIDA)	21
Мурадов Шухрат Одилович, Турдиева Феруза Алишеровна, Тураев Улугбек Муртазоевич, Ражабова Дилфуза Алишеровна, Тураева Барнахол Бегматовна. НАСУЩНЫЕ ВОДОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ АРИДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ В ПЕРИОД ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА	25
Shodmonov Feruzjon Qamariddinovich, Latipov Zafar Ikromovich, Okilova Gulzoda Akmalovna. O‘ZBEKISTONNING TEKISLIK CHO‘L IQLIMI SHAROITIDA JOYLASHGAN KOLLEKTOR SUVLARINING GIDROKIMYOVIY VA GIDROBIOLOGIK TARKIBI (BUXORO VILOYATI ARABLAR KOLLEKTORI MISOLIDA)	29
Туреева К.Ж., Патуллаева З.У., Валиева О.Т. ЖАНУБИЙ ОРОЛБЎЙИ СУВ ОБЪЕКТЛАРИ ЭКОЛОГИК МУВОЗАНАТИНИНГ БУЗИЛИШИ	34
Ҳамидов Абдусамад Абдумаликович. ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ОЛИБ БОРИЛГАН ИҚЛИМИЙ ВА ГИДРОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ДИНАМИКАСИ (XX-аср)	42
Ҳамидов Абдусамад Абдумаликович. ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА 1946-1965 –ЙИЛЛАРДА ОЛИБ БОРИЛГАН ГИДРОЛОГИК ВА ИҚЛИМИЙ ИЗЛАНИШЛАР	45
Yarboboev To‘Iqin Nurboboevich, Qosimova Karima Yodgor qizi. TOG‘-KONCHILIK ISHLARINING YER OSTI SUVLARIGA TA‘SIRINI OLDINI OLISH CHORALARI	49
X.R.Toshov, A.N.Nematov, D.D.Qalandarova. CHO‘L ZONASI VOHALARI VA ULARNI OQILONA TASHKIL ETISH (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	52
Suyarqulov Nizomiddin Maxmatqulovich. QASHQADARYO VILOYATI TEKISLIK SUV OMBORLARINING GIDROGRAFIK XUSUSIYATLARI	54
Asadullayev Anvar Narzullayevich. IQLIM O‘ZGARISHINING SABABLARI VA OQIBATLARI	57
ЮНУСОВ Ғ.Х., ДОВУЛОВ Н. Л., БАРАТОВ Х. А. ЗАРАФШОН ДАРЁСИ ОҚИМИНИНГ СУҒОРИШ КАНАЛЛАРИДА САРФЛАНИШИНИ МИҚДОРИЙ БАҲОЛАШ	60
Mirzoyeva Istat Elmurodovna. QUYIMOZOR – TO‘DAKO‘L SUV OMBORLARI YONDOSH HUDUDLARI LANDSHAFTLARI VA ULARNING EKOLOGIK HOLATI	63
Anvarova Z.M. EKOLOGIK TANGLIK - GEOEKOLOGIK MUAMMOLAR (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	65
Adizova H.R., Fayziyeva F.A. ABIOTIK OMILLAR VA ULARNI O‘RGANISHNING ILMIY-AMALIY ANAMIYATI	68
II. Иқлим ўзгариши шароитида чўл-воҳа экосистемаси флораси ва фаунаси, биологияси ва муҳофазаси масалалари	71
Синдирева Анна Владимировна, Эрдэнэцогт Эрдене. РАЗРАБОТКА ЭКОЛОГИЧЕСКИ БЕЗОПАСНЫХ ПРИЕМОВ ОБОГАЩЕНИЯ СЕЛЕНОМ ЯРОВОЙ МЯГКОЙ ПШЕНИЦЫ В УСЛОВИЯХ СЕВЕРА МОНГОЛИИ	71
А В Толстикov. КЛЕЩИ КАК БИОИНДИКАЦИОННО ЗНАЧИМЫЙ КОМПОНЕНТ ПОЧВЕННОЙ БИОТЫ ДЛЯ МОНИТОРИНГА КЛИМАТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ	73
Omid Joharchi, Andrei V. Tolstikov, Alexander A. Khaustov, Ismail Doker, PhD; Vladimir A. Khaustov. EXPLORING THE PREDATORY MITES (ACARI: MESOSTIGMATA) OF CENTRAL ASIA	75

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, Yuldoshov Laziz Tohibovich. Xodjiyeva Mayram Samadovna. WATER ISSUES AND PROBLEMS IN FISH FARMING OF THE BUKHARA REGION, AS WELL AS MEASURES TO SOLVE THEM.....	76
Esanov H. Q., Hamroyev D., Fayzulloev Sh. JANUBI-G'ARBIY QIZILQUM FLORASINING ZAMONAVIY SHAKLLANISH QONUNIYATLARI.....	79
Pardayev Sh., Vozrova D. OQOVA SUVLARINI GIDROBIONTLAR YORDAMIDA TOZALASHNING SAMARADORLIGI.....	82
Norbоеva Umida Toshtemirovna, Namroqulova Nargiza Komilovna. SOYA NAVLARI BIOEKOLOGIYALIGI XUSUSIYATLARINING ILMU-NAZARLU JHATLARI.....	87
Ярашов Кувондик Сафарович, Ўсимлик қолдами ўзгариши ва чўлланиш ўчоқларини аниқлашда ўсимликлар вегетацияси индекслари картаси (NDVI) дан фойдаланиш.....	90
X. Jurqulov, Z. Nigmatov, E. Xodiyev. ГЛОБАЛ ЙЎЛМ О'ZGARISHI VA CHO'LLANISH MUAMMOLARI.....	95
Voljayeva Zarina Azamatovna. ВУХОРО ВОНАСИ SHAROTIDA G'O'ZANING O'SISH VA RIVOJLANISHIGA NOQULAY EKOLOGIK OMILLARINING TA'SIRI.....	103
Atoyeva Ruxsora Odilovna, Komilova Aziza Astor qizi. ВУХОРО ВЛОУАТИ SHAROTIDA MOSH NAVLARINI MAHALLIYLA SHTIRISH.....	107
Dolpurov Bolumtrod Nigmatovich. ВУХОРО ВОНАСИДА REMIZ CORONATUS (SEVERTZOV, 1873) NING BIOLOGIYASIGA DOIR MA'LUMOTLAR.....	108
Mutalova Gulnara Saidovna. IQLIMNI MO'TADILLASHTIRISHDA MANZARALI DARAHTLARINING ANAMIYATI VA TURAR JOULARNI KO'KALAMZORLASHTIRISH.....	110
Назарова Фирюза Ахмеджановна. ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА В УЗБЕКИСТАНЕ.....	113
Atoyeva Ruxsora Odilovna, Abdullayeva Yulduz, Atoyeva Dilsoza. MOSH NAVLARIDA STIMULYATORLARINI QO'LLASHNING ANAMIYATI.....	116

III. Чўл-воҳа ландшафтлари ва уларни оқигона ташкил этишининг географик асослари..... 119

Латъипова Закира Бадретдиновна. ПОЛУПУСТЫНИ И ПУСТЫНИ РОССИИ: ОСОБЕННОСТИ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.....	119
Шарапов Денис Вячеславович. РОЛЬ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА В КОЛЛАПСЕ БАКТРИЙСКО-МАРГИАНСКОЙ ОАЗИСНОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ БРОНЗОВОГО ВЕКА.....	122
Svinin Anton Olegovich. AMRIBIANS FROM ARID ECOSYSTEMS OF TAJIKISTAN: HISTORICAL AND NEW RECORDS OF DESERT SURVIVORS.....	125
Рафиков Вахоб Асомович. ЭКСТЕРНАЛИИ ПУСТЫННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КОМПЛЕКСОВ.....	128
Norbоеva Umida Toshtemirovna, Idrayeva Umida Akbarovna. O'ZBEKISTON CHO'L MINTAQASI EKOTIZMLARINING GEOEKOLOGIK MUAMMOLARI.....	131
Qurbonov Rahlavon Rustamovich. TEKISLIK MINTAQASI SHANARLARI VA ULARINING IQLIM O'ZGARISHI SHAROTIDA RIVOJLANISHI.....	134
Ходжиматов А. Н., Боймуротов С. М., Куватов Ш. Н. АРИД МИНТАҚА ВОҲА ВА ЧЎЛ ЭКОТИЗИМЛАРИНИНГ ЎЗАРО ТАЪСИР МОХИЯТИ.....	138
Расулов Анвар Баходирович. ЛОКАЛ ХУДУДЛАР БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШНИНГ НАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ ХУСУСИДА.....	141
Агламуратов М. О. ОРОЛ ДЕНГИЗИНИНГ КУРИГАН ХУДУДЛАРИДА ЯШИЛ ЎРМОН БАРПО ЭТИШНИНГ ИСТИКБОЛЛИ ИЎНАЛИШЛАРИ.....	151
Тошбоев Зафаржон Махрамқулович, Сунатов Ҳасан. ИҚЛИМ ЎЗГАРИШИ ВА УНГА МОСЛАШУВ.....	153
Mitzyuyeva Istat Elmurodovna, Nematov Anvar Nusratovich. O'RTACHO'L VONA LANDSHAFTLARINI SAMARALI TASHKIL QILISHNING GEOGRAFIK JHATLARI.....	157
A. N. Nematov, D. D. Qalandarova. ВУХОРО ВЛОУАТИ GEOEKOLOGIK VAZIYATINING ANTROPOGEN OMILLAR TA'SIRIDA KESKINLASHUVI.....	160

ekildi. Mosh navlaridagi urug' unuvchanligi aniqlash maqsadida, kuzatuv va tahlil ishlari olib borildi. Mosh o'simligi urug'larining unuvchanligi va unish tezligi navlariga, haroratga va tuproq holatiga bog'liq ravishda turlicha ko'rsatkichda bo'lishi, laboratoriya va dala sharoitlarida aniqlandi. Agar tuproqda harorat 12-15 °C ni tashkil etsa, mosh urug'lari bir hafta davomida, tuproq harorat 22-25 °C ni tashkil etganda, 2-3 kunda unib chiqishi aniqlandi. 2023 yil 3 iulda ekilgan navlar, tuproq harorati optimal bo'lganligi bois, urug'lar 2-3 kunda, ya'ni 5-6 iyul kunlari aksariyat navlarda urug'larning unib chiqish foizi 70 ni tashkil etdi. Ammo, navlar ichida L-92, L-22 hamda Marjona navlarida unuvchanlik juda past foizlarni tashkil etishi aniqlandi.

Moshning vegetatsiya davri navga, agrotexnika, ekilish muddatiga bog'liq ravishda, o'rtacha 65-110 kuni tashkil etadi. Mosh dukkaklarning 70 foizi yetilganda o'rim-yig'im ishlari olib boriladi. Mazkur navlarda vegetatsiyasi davrining oxiriga kelib, dukkaklar bir xil pishib yetilmasligi aniqlandi. Bunda, Andijon, Barqaror, Baraka, Durдона, Zilola va tur xil navli AVMU larda dukkaklar L-8, L-22, L-88, L-92 va Marjona navlariga nisbatan erta pishishi aniqlandi. Shuningdek, turli navlarda dukkakning shakli, o'lchami hamda donlar soni, rangi va o'lchami farq qilishi aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda, mosh o'simligi xalq xo'jaligida keng foydalaniladigan, dukkakli o'simliklardan biri sanaladi. Shu boisdan, Buxoro viloyatining o'tloqi-allyuvial, tuproq-iqlim sharoitida ekilgan 25 xil mosh navlarining xalq xo'jaligida qimmatli va ahamiyatli bo'lgan navlarini aniqlash va mahalliyashtirish ishlari olib borilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Atabayeva X.N., Idrisov X.A. Mosh yetishtirish texnologiyasini takomillashtirish // Monografiya. – Farg'ona: 2021. – 6. 56-73
2. Mavlyanova R.F., Sulaymonov B.A., Boltayev B.S., Mansurov X.G., Kenjabayev Sh.M. Mosh yetishtirish texnologiyasi (Tavsiyanoma) // Toshkent – 2018. 2-4 b.
3. Dala tajribalarini o'tkazish uslublari – Toshkent: 2007.-b.12 - 143

UO'T 598.289.1(575.146)

BUXORO VOHASIDA REMIZ CORONATUS (SEVERTZOV, 1873) NING BIOLOGIYASIGA DOIR MA'LUMOTLAR

Doniyorov Boymurod Normurotovich
Ekologiya va geografiya kafedrasi katta o'qituvchisi
Buxoro davlat universiteti, Buxoro

Qushlarni areal hududlarida tarqalishi, biologiyasi va ekologiyasini tadqiq qilish, ularni agrotsenozlarga, qishloq, shaharlarga jalb etish, muammoli turlar sonini boshqarish, muhofaza qilish chora-tadbirlarini aniqlash dolzarbdir.

Buxoro vohasi agrotsenozlarida Chumchuqsimonlar turkumi Chittaklar oilasiga mansub Qorabosh vahmaqush uchraydi. Uchrash holatiga ko'ra bu qush uchib o'tuvchi-uyalovchi turdir. Mamlakatimiz va unga chegaradosh hududlarda mazkur turning biologiyasiga doir ma'lumotlar M.A. Voinstvenskiy (1954), L.A. Portenko (1955), A.K. Sagitov (1961), T. Abdreimov (1969, 1981), Y.P. Spangenberg (1941), A.K. Rustamov (1958), A.V. Popov (1959), N.A. Rashkevich (1965), A.I. Ivanov (1969), E.I. Gavrilov (1972), I.A. Abdusalomov (1973), A.M. Mambetjumayev (1973) kabi tadqiqotchilar tomonidan to'plangan. Ammo, tadqiqotchilar materiallarning to'kis emasligini, tabiiy o'zgarishlarni inobatga olgan holda, tegishli xulosalar chiqarish uchun yangi materiallarni yig'ishga ehtiyoj bor. Shuningdek, bu qushlarning biologiyasi Buxoro vohasi misolida maxsus o'rganilmagan. Shuni e'tiborga olib ushbu maqolada 2018-2019 yillarda Qorabosh vahmaqushning bioekologiyasi bo'yicha o'tkazilgan kuzatishlar, to'plangan ma'lumotlarga asoslangan holda fikr, mulohazalarimizni keltiramiz.

Qorabosh vahmaqush bioekologiyasini o'rganishda, stasionar kuzatishlarni amalga oshirishda zoologik, ornitologik, morfologik va statistik usullardan foydalanilgan. Qorabosh vahmaqushning 4 ta uyasi topildi, 5 ta tuxumlari, 5 ta polaponlari o'rganildi. Yana bir qancha kuzatishlar ham amalga oshirildi.

Qorabosh vahmaqush ko'rinishidan Buxoro vohasida uchrovchi Oddiy vahmaqushga juda o'xshab ketadi. Hatto turmush tarzi o'xshash bo'lsa ham, bu ikki oiladosh turlarni bir-biridan ajratishda qanotlari tashqi yuzasi tuslanishi va naqshlanishi hamda bosh qismidagi qora tusli parlarning miqdori ahamiyat kasb etadi. Quyidagi 1-rasmda Qorabosh vahmaqushning umumiy ko'rinishi tasvirlangan

1-rasm. Qorabosh vahmaqushning umumiy ko'rinishi

Qorabosh vahmaqushning sayrashi mart oyi oxiridan-sentabr oyigacha eshitaladi. Uya qurishdan oldin boshqa turlardek juft hosil qiladi. Bu davrda ular bir-birini quvib uchadi, ba'zan tumshuqlarini bir-biriga tekkizishi, bir-biriga yaqin turishi, turiga xos diskonfort tovush chiqarishi, uya xom-ashyosini tashish, uya qurish, uyada tunab qolish, qisqa masofaga sayrab uchishi kabi fe'l-atvorini mahorat bilan namoyon qiladi.

Buxoro vohasi sharoitida Qorabosh vahmaqushlar uylarini suvga yaqin ekilgan gujum, tol, bodom, terak kabi daraxtlarga quradi. Yil oshgan yoki oldin foydalanilgan o'z uylaridan takror foydalanmaydi. Uyani qurishda ikkala jins ishtirok etadi. Qurilish muddati ba'zan bahorning kelish vaqtiga, ob-havoga, jumladan, haroratga, xom-ashyoga bog'liq holda 7-9 kun vaqt talab etadi. Uyasini qurishda asosan 150 metr radiusda tevarak-atrofdagi qoqio't, qamish, qo'g'a, kakra, qushqo'nmas kabi o'simliklarning havoda uchub tarqaladigan yumshoq va yengil qismlaridan hamda qo'y junidan foydalanadi. Uyasi aniq shaklga ega emas, ya'ni ko'rinishi jihatidan qalpoqqa o'xshaydi. Insonlarga yaqin nuqtalarda joylashtirilsa ham ko'p hollarda kuz fasligacha ko'zga ko'p tashlanmaydi. Uya (n=4) larning yerdan balandligi 2,7 (2,3-4,3) metr. Uya kirish yo'lagining uzunligi 92,0 mm, diametri 31,0 x 26,6 mm, uya devori har xil qalinlikda bo'lib, o'rtacha 10,4 (3,7-15,0) mm ni tashkil qiladi. Uya xartumi (kirish va chiqish yo'lagi) dan poyanak qismigacha uya devori qalinlashib boradi. Uya qurilishi tugagach, unga oq rangli, ichki suyuqligi qizg'ish, po'choq sirti asosan silliq ba'zan g'adir-budir katta-kichik, oval shaklli tuxumlar qo'yadi. Tuxum har kun 1 tadana, ba'zan bir kun tashlab qo'yilar ekan. Uyalardagi tuxumlar soni manbalardan 4-9 ta bo'lishi ma'lum, biz kuzatishlarimiz jarayonida 5 ta ekanligini aniqladik. Tuxumlarni bosish, isitish uyaga birinchi tuxum qo'yilishi bilan boshlanadi. Qush tuxum (n=5) lari morfometriyasi quyidagicha: uzunligi 16,1 (15,8-16,3) mm, eni 10,1 (9,9-10,6) mm, massasi 0,7 (0,7-0,8) gramm. Tuxum bosish jarayoni 14 kungacha davom etadi. Oradan yana ikki hafta o'tgach yosh avlod morfometrik jihatdan ota-onalariga o'xshab qoladi. Voyaga yetgan Qorabosh vahmaqushning morfometrik o'lchamlari quyidagicha: tumshug'ining uzunligi 8,8 mm, tumshug'ining asosdan uzunligi 9,7 mm, tumshug'ining balandligi 3,4 mm, umumiy

tana uzunligi 105,7 mm, qanotining uzunligi 51,8 mm, ikki qanotining umumiy uzunligi 161,3 mm, dumining uzunligi 40,0 mm, sevikasi 14,9 mm, tana vazni 6,6 gramni tashkil qiladi. Qorabosh vahmaqush asosan agrotsenozlardagi ayrim hasharotlar va ularning lichinkalari bilan oziqlanib, ularning sonini boshqarishda ishtirok etadi.

Qorabosh vahmaqush biologiyasini o'rganish davrida aniqlandiki, bu qush oziq zangirida ahamiyatga ega. Jo'ja boqish davrida zararkunandalar bilan oziqlanib, qishloq xo'jaligiga foyda keltiradi. Axlati fosforga boy, tuproqqa aralashib, unumdorlikka ta'sir etadi. Uya qurishda begona o'tlarning tana qisimlaridan foydalanib, ularni agrotsenozlarda tarqalishini chegaralaydi. Keyingi vaqtlarda odamlar tomonidan turar joylarni o'zgartirish, daraxtlarga novaqt shakli berish, ularni kesish, kuchli shamollar va toshqirg'iy, zag'izg'on tomonidan Qorabosh vahmaqushlar soniga ta'sir bo'lmoqda.

Adabiyotlar:

1. Doniyorov B.N. Materials on the biology of *Streptopelia decaocto* Friv 1838 in Bukhara region//ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. India, Vol. 11, Issue 2, 2021 DOI 10.5958/2249-7137.2021.00313.X.
2. Doniyorov B.N. Buxoroda uchrovchi qushlarning shahardagi milliy-madaniy yodgorliklarga ta'siri//Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti.-Buxoro, 2016 №4. -B.42-46.
3. Doniyorov B.N. Buxoro shahri sharoitida uya qiluvchi qushlar//Актуальные научные исследования в современном мире Сборник научных трудов. Перекл.-Хмельницкий, 2016. №3. 10-18 стр.
4. Doniyorov B.N. Turizm sohasida ahamiyatli Buxoro viloyati agrotsenozlaridagi manzarali va sautoqi qushlar//«Ипак ва зираворлар» фестивали davrida 2018 йил 26 май куни Бухоро шаҳрида «Бухоро вилоятининг туристик ва инвестицион салоҳияти» мавзусида ўтказилган халқаро илмий-амалий конференция тезислар тўплами.-Бухоро, 2018.-Б.169-173.
5. Мамбетжумаев А.М. Биология размножения черноголового ремеза *Remiz coronatus* в низовьях Амударьи//Рус. орнитол. журн. 2001 Экспресс-выпуск № 166. 959-967 стр.
6. Мальчевский А. С. Орнитологический экскурс. Л.: ЛГУ, 1981. 296 стр.
7. Михеев А.В. Определитель птичьих гнезд. М.:1975.171 стр.
8. Мальчевский А.С. Гнездовая жизнь певчих птиц. Л.: Изд., ЛГУ, 1959. 281 стр.
9. Collins "BirD GUiDE" //Colorgrafic, Milano Printing. Graphicom, 2006 Printed in Italy 400.

IQLIMNI MO'TADILLASHTIRISHDA MANZARALI DARAXTLARNING AHAMIYATI VA TURAR JOYLARNI KO'KALAMZORLASHTIRISH

Muratova Gulsara Saidovna

Buxoro davlat universiteti, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro sh.

Ekologiya va geografiya kafedrasida o'qituvchisi

Ma'lumki, manzarali o'simliklardan ko'chalar, xiyobonlar, istirohat bog'larida hamda hovlilarni ko'kalamzorlashtirishda keng foydalaniladi. Bunday o'simliklar orasida daraxtlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ular nafaqat kislorod manbai, balki, muhit mikrooqimida mo'tadillashirishda asosiy o'rinni egallaydi. Keyingi yillardagi kuzatishlar natijasiga ko'ra 30 foizdan pasayib ketadi. Daraxtlar qalin o'sgan xiyobonlarda esa bu ko'rsatkich 35 - 37°C ni, havoning nisbiy namligi esa 40 - 45 foizni tashkil etishi kuzatilgan. Bundan tashqari, eng issiq shamol (garmsoel) daraxtlar qalin o'sgan joylarda bir oz soviydi. Daraxtlar nafasat issiqdan himoya qiladi, balki, qabraton qishning havo nisbatan iliqroq bo'lishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, daraxtlar shovqinni pasaytiruvchi xususiyatga ham ega. Shuning uchun ham inson